

CZU: 343.846:340.5

[http://doi.org/10.59295/sum3\(163\)2023_13](http://doi.org/10.59295/sum3(163)2023_13)

REMEDIILE COMPENSATORII ÎN EXECUTAREA DETENȚIEI PE VIAȚĂ ÎN DREPTUL COMPARAT

Maria STRULEA

Universitatea de Stat din Moldova

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a notat în mod constant că condițiile precare de detenție sunt contrare articolului 3 din Convenție. Ca urmare, legislația Republicii Moldova a prevăzut un remediu compensator în cazul constatării circumstanțelor prevăzute la articolul 473² alin. (3) din Codul de procedură penală. Astfel, la întrunirea respectivelor circumstanțe, instanța de judecată dispune reducerea pedepsei privative de libertate, iar în privința perioadei rămase, dispune, cu titlu de despăgubire, încasarea în favoarea condamnatului a unei sume bănești pentru fiecare zi în care condamnatul a suferit încălcarea condițiilor de detenție. Întrebarea care se pune este dacă remediile compensatorii pentru constatarea condițiilor inumane de detenție sunt aplicabile în privința persoanelor condamnate la detenție pe viață.

Cuvinte-cheie: *detențiune pe viață, măsuri compensatorii, reducerea pedepsei, jurisprudența europeană.*

COMPENSATORY REMEDIES IN THE EXECUTION OF LIFE DETENTION IN COMPARATIVE LAW

The European Court of Human Rights has consistently noted that precarious conditions of detention are contrary to Article 3 of the Convention. As a result, the criminal procedural legislation of the Republic of Moldova provided for a compensatory remedy in case of finding the circumstances provided in article 473² par. (3) of the Code of Criminal Procedure. Thus, in the event of such circumstances, the court orders the reduction of the custodial sentence and, regarding the remaining period, orders, as compensation, the payment in favor of the convict of a sum of money for each day in which the convict suffered a violation of conditions of detention. The question is whether compensatory remedies for inhuman conditions of detention are applicable to persons sentenced to life imprisonment.

Keywords: *life imprisonment, compensatory measures, reduced sentence, European case law.*

Imbold în demararea cercetării respective a fost Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 19 din 15 februarie 2022 [1]. Obiect al examinării Curții l-a constituit prevederile articolului 473/4 alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală, în partea omisiunii de a aplica mecanismul compensatoriu în cazul constatării deținerii persoanei condamnate la detenție pe viață în condiții contrare articolului 3 din Convenția europeană a drepturilor omului. Prevederile normative de moment oferă dreptul la acest remediu compensator condamnaților care au fost deținuți cel puțin 10 zile în condiții contrare prevederilor articolului 3 din Convenția europeană a drepturilor omului, și pot solicita, cu titlu de despăgubiri, reducerea pedepsei.

În cazul constatării circumstanțelor prevăzute la art. 473² alin. (3), instanța de judecată dispune reducerea pedepsei condamnatului, calculându-se de la 1 la 3 zile de reduceri pentru 10 zile de detenție în condiții precare calculate cumulativ. Totodată, remediu poate fi de ordin material în privința perioadei rămase din executare pentru care instanța de judecată dispune, cu titlu de despăgubire, încasarea în favoarea condamnatului a sumei bănești în mărime de până la 2 unități convenționale pentru fiecare zi în care condamnatul a suferit încălcarea condițiilor de detenție, precum și a costurilor și cheltuielilor aferente (articolul 473/4 alin. (4) și (5) Codul de procedură penală).

În Decizia nr. 19 din 2022, Curtea Constituțională, aplicând regula „unde legea nu distinge, nici interpretul nu trebuie să distingă”, a concluzionat că remediile compensatorii pot fi aplicate inclusiv persoanelor care execută o pedeapsă cu detenția pe viață. Curtea a subliniat că caracterul general al formulării unui text legal conduce la caracterul general al aplicării lui, fără să fie necesare distincții pe care textul respectiv nu le conține și nu le urmărește (a se vedea § 29 din Decizia nr. 19 din 2022). Mai mult, Curtea a reținut posibil

a fi aplicat respectivul remediu compensator doar la întrunirea circumstanțelor pentru acordarea liberării condiționate de pedeapsă înainte de termen stabilite în articolul 91 alin. (5) din Codul penal (a se vedea § 31 din Decizia nr. 19 din 2022). Astfel, remediuul compensator poate fi acordat unei persoane condamnata la detenție pe viață dacă aceasta a executat efectiv cel puțin 30 de ani de închisoare.

Trebuie subliniat că concluzii similare privind aplicabilitatea legii a formulat și Curtea Constituțională a României. Compensarea în cazul plasării în condiții necorespunzătoare era formulată de articolul 55/1 din Legea României nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, și a fost introdusă prin Legea nr. 169 din 14 iulie 2017. Prevederile normative au fost introduse în legislație ca urmare a hotărârilor Curții europene a drepturilor omului care mereu a evidențiat că „în materie de condiții de detenție, căile de atac „preventive” și cele „compensatorii” trebuie să coexiste și să se completeze. Astfel, atunci când un reclamant este deținut în condiții contrare art. 3 din Convenție, cea mai bună măsură de reparație posibilă este încetarea imediată a încălcării dreptului de a nu fi supus unor tratamente inumane și degradante. De asemenea, orice persoană supusă unei detenții care a adus atingere demnității sale trebuie să aibă posibilitatea de a obține o reparație pentru încălcarea suferită” [2].

Dispozițiilor art. 55/1 din Legea României nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal au fost criticate ca fiind discriminatorii, deoarece nu se aplică și persoanelor care au fost condamnate la detențiunea pe viață și execută această pedeapsă. În acest sens, Curtea Constituțională a României, prin Decizia nr. 620 din 22 septembrie 2020 [3, § 17] a menționat că „dispozițiile art. 55/1 alin. (1) din Legea nr. 254/2013 [4] nu prevăd vreo interdicție expresă de aplicare în ceea ce privește pedeapsa detențiunii pe viață a măsurii compensatorii în cazul executării pedepsei în condiții necorespunzătoare. Mai mult, textul criticat face referire la faptul că măsura compensatorie (pentru fiecare perioadă de 30 de zile executate în condiții necorespunzătoare, chiar dacă acestea nu sunt consecutive, se consideră executate, suplimentar, 6 zile din pedeapsa aplicată) se aplică în ceea ce privește calcularea pedepsei executate efectiv. Or, potrivit art. 99 alin. (1) lit. a) din Codul penal, una dintre condițiile ce trebuie îndeplinite pentru a putea fi dispusă liberarea condiționată în cazul detențiunii pe viață este aceea ca persoana condamnată să fi executat efectiv 20 de ani de detențiune. Se poate observa că ambele texte de lege fac referire la pedeapsa executată efectiv, astfel că premisa autorului excepției este una eronată, textul criticat aplicându-se și în ceea ce privește pedeapsa detențiunii pe viață.”

Deși am evidențiat respectiva abordare din jurisprudența constituțională română, este de remarcat că prevederile *supra* din articolul 55/1 din Legea nr. 254/2013 a României au fost ulterior abrogate de punctul 2, articolul II din Legea nr. 240 din 19 decembrie 2019 [5, pct. 2].

La același obiect al cercetării, este de subliniat legislația italiană care a prevăzut o serie de măsuri legislative ca răspuns la hotărârea *Torreggiani și alții v. Italia* [6]. Hotărârea pronunțată de Curte a fost o „hotărâre pilot” care privea problema supraaglomerării penitenciarelor italiene. Curtea a cerut autorităților să pună în aplicare în termen de un an un remediu sau o combinație de căi de atac care să garanteze despăgubiri pentru încălcările Convenției din cauza supraaglomerării în închisoare [7]. Drept urmare, legiuitorul italian a introdus un nou remediu național împotriva condițiilor de detenție precare (articolul 35 *ter* din Legea nr. 254 din 1975 cu privire la administrația penitenciarelor [8]). Aspectul compensatoriu al noului remediu prevede posibilitatea reducerii pedepsei cu o zi pentru fiecare 10 zile de detenție pentru persoanele care au fost deținute cel puțin 15 zile în condiții contrare articolului 3 din Convenție (alin. (1) din articolul 35 *ter* din Legea nr. 254 din 1975 cu privire la administrația penitenciarelor). Totodată, persoanele care au fost deținute în condiții precare în perioada de arest preventiv care nu a fost luată în considerare la calcularea pedepsei, precum și cele care și-au ispășit deja pedeapsa, pot depune, în termen de șase luni o cerere în fața instanței competente. De asemenea, în *Stella și alții v. Italia*, decizia din 16 septembrie 2014, Curtea Europeană a constatat că noul remediu compensatoriu este accesibil pentru toate persoanele care se plâng că se află în detenție în Italia în condiții materiale contrare Convenției (§ 57).

Instituția remediuului compensator în cazul detenției în condiții necorespunzătoare poate avea forma reducerii termenului detenției, fie caracter pecuniar. Acest fapt a fost recunoscut de Curtea Europeană în raport cu articolul 5 din Convenție. Astfel, în Decizia *Porchet v. Elveția* [9], Curtea a subliniat că de vreme ce

dreptul la compensație în baza articolului 5 § 5 avea, în principal, un caracter pecuniar, acesta nu excludea posibilitatea existenței unor forme diferite de redresare. Curtea a constatat deja că reducerea pedepsei stabilite reclamantului poate constitui o redresare adecvată pentru încălcarea în discuție, cu condiția că această reducere să fie măsurabilă și acordată expres pentru acest scop.

După o retrospectivă a jurisprudenței europene în materia oferirii remediei compensator pentru detenție în condiții contrare articolului 3 din Convenția Europeană, raționamentele deduse din Decizia Curții Constituționale nr. 19 din 2022 vin să ofere aplicabilitate remediei respectiv în cazul detenției pe viață.

Scopul remediei compensator nu este o iertare a deținutului, pentru că altfel pedeapsa nu și-ar mai regăsi scopul său de prevenție specială, dar de a mobiliza statul să își depună efortul în înlăturarea circumstanțelor care determină rele tratamente. Totuși, problema care se pune este aplicarea remediei în cazul pedepsei detenției pe viață, nu a închisorii. Chiar dacă aceasta constituie cea mai gravă pedeapsă penală, justificarea aplicării liberării condiționate de pedeapsă a persoanei care execută pedeapsa detențiunii pe viață este o expresie a umanizării legii penale. Deși prevederile art. 473/4 alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală au lăsat în tăcere aplicabilitatea normei față de pedeapsa detenției pe viață, interpretarea se bazează pe analiza sistemică a legii penale. Astfel, deoarece liberarea condiționată este un beneficiu pe care l-a oferit legiuitorul la îndeplinirea unor condiții de ispășire a pedepsei penale, odată aplicată de instanța de judecată liberarea în cazul detenției pe viață, condamnatul trece dintr-o categorie în alta: din condamnat la detențiune pe viață, în condamnat la închisoare. Amintim că persoana care execută detențiunea pe viață poate fi liberată condiționat de pedeapsă înainte de termen dacă instanța de judecată va considera că nu mai există necesitatea executării de mai departe a pedepsei și dacă această persoană a executat efectiv cel puțin 30 de ani de închisoare, fără a se lua în calcul compensarea privilegiată a zilelor de muncă.

Prin urmare, remediu compensator prevăzut de legislația procesual penală, nu poate fi aplicat automat la toate persoanele care ispășesc detențiunea pe viață, or, din punct de vedere practic acesta se referă doar la cauzele în care se întrunesc circumstanțele liberării condiționate potrivit art. 91 alin. (5) din Cod penal. În acest sens trebuie evidențiate constatările unor cercetători europeni care au subliniat că „în ceea ce privește un remediu efectiv și compensatoriu, nu se poate accepta că reducerea pedepsei pentru condiții proaste de detenție este similară, în funcționarea și acordarea sa, cu reducerea pedepsei pentru bună purtare. Cererile individuale trebuie, așadar, să beneficieze de o examinare atentă de către autoritatea judiciară, care va trebui să acorde reduceri de pedepse proporționale cu deficiența condițiilor de detenție respectate [...]. Într-adevăr, această reducere a pedepsei, compensatorie, va trebui să țină cont de personalitatea deținutului și deci, printre alte elemente, de efectul pe care l-ar putea avea respectiva reducere, în raport cu securitatea publică. Cu siguranță, pericolozitatea deținutului nu are o corelație directă cu deficiența condițiilor de detenție. Dar acesta este un element de luat în seamă, care nu poate fi înțeles decât împreună cu celelalte măsuri de reintegrare, care ar putea și trebuie instituite. Reducerea pedepsei, care este compensatorie, nu poate fi decât o măsură însoțitoare pentru alte măsuri de reintegrare, asupra cărora trebuie pus accent” [10, pct. 9, 11].

Potrivit jurisprudenței Curții Europene, remediile „preventive» și cele de natură «compensatorie» trebuie să coexiste în mod complementar atunci când vizează condițiile de detenție. Astfel, atunci când un reclamant este deținut în condiții contrare articolului 3 al Convenției, cel mai bun mod de recuperare posibil este încetarea rapidă a încălcării dreptului de a nu fi supus unui tratament inuman și degradant. Ca și imbold în introducerea măsurilor compensatorii pentru condiții de detenție în legislația Republicii Moldova a fost hotărârea din 2015 în cauza *Shishanov v. Republicii Moldova* (Cererea nr. 11353/06) când Curtea Europeană a concluzionat că autoritățile naționale trebuie să pună în aplicare fără întârziere un recurs sau o combinație de remedii cu efecte preventive și compensatorii și de fapt să garanteze căi de atac eficiente pentru încălcări ale Convenției ca urmare a condițiilor de detenție necorespunzătoare în Republica Moldova.

În concluzie, aplicarea remediei compensator pentru condițiile de detenție care afectează grav drepturile fundamentale în cazul condamnaților ce ispășesc detențiunea pe viață, poate fi aplicată prin identificarea unui echilibru dintre interesele concurente: cel al ispășirii unei pedepse în condiții de demnitate umană, dar și al securității publice, fiind astfel și un semnal în ce privește necesitatea îmbunătățirii condițiilor de detenție.

Referințe:

1. Decizia nr. 19 din 15.02.2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 211g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 4734 alin. (4) și (5) din Codul de procedură penală. [Accesat la 06.03.2022] Disponibil: <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=1128&l=ro>
2. Cauza Rezmives și alții v. România, Hotărâre din 25 aprilie 2017. [Accesat la 06.03.2022] Disponibil: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Rezmives-si-altii-impotriva-Romaniei.pdf>
3. Decizia Curții Constituționale a României nr. 620 din 22 septembrie 2020 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 55/1 din Legea nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal, § 17. [Accesat la 05.03.2022] Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/236716>
4. Art. 55/1 din legea respectivă stabilea „Compensarea în cazul cazării în condiții necorespunzătoare” care a fost abrogat la 23-12-2019, de Punctul 2, Articolul II din LEGEA nr. 240 din 19 decembrie 2019, publicată în Monitorul Oficial nr. 1028 din 20 decembrie 2019.
5. Legea României nr. 240 din 19 decembrie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 1028 din 20 decembrie 2019.
6. Cauza Torreggiani și alții v. Italia (cererea nr. 43517/09).
7. Curtea decide să aplice procedura de hotărâre pilot, având în vedere numărul tot mai mare de persoane potențial vizate în Italia și hotărârile de încălcare la care ar putea da naștere aceste cereri.
8. Legge sull'ordinamento penitenziario 2022, Legge, testo coordinato 26/07/1975 n° 354, G.U. 09/08/1975, Di Redazione Altalex. [Accesat la 07.03.2022] Disponibil: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2018/11/26/legge-sull-ordinamento-penitenziario>
9. Cauza Porchet v. Elveția, (36391/16), Decizia din 08.10.2019.
10. JOAN-MIQUEL RASCAGNERES. Recours compensatoire et reduction des peines. Table ronde mise en place de recours effectifs visant a contester les conditions de detention, Conseil de l'Europe Strasbourg, les 8 et 9 juillet 2014. [Accesat la 07.03.2022] Disponibil: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680592306>

Date despre autor:

Maria STRULEA, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: struleamaria@yahoo.fr

ORCID: 0000-0002-9197-6919

Prezentat la 04.10.2022